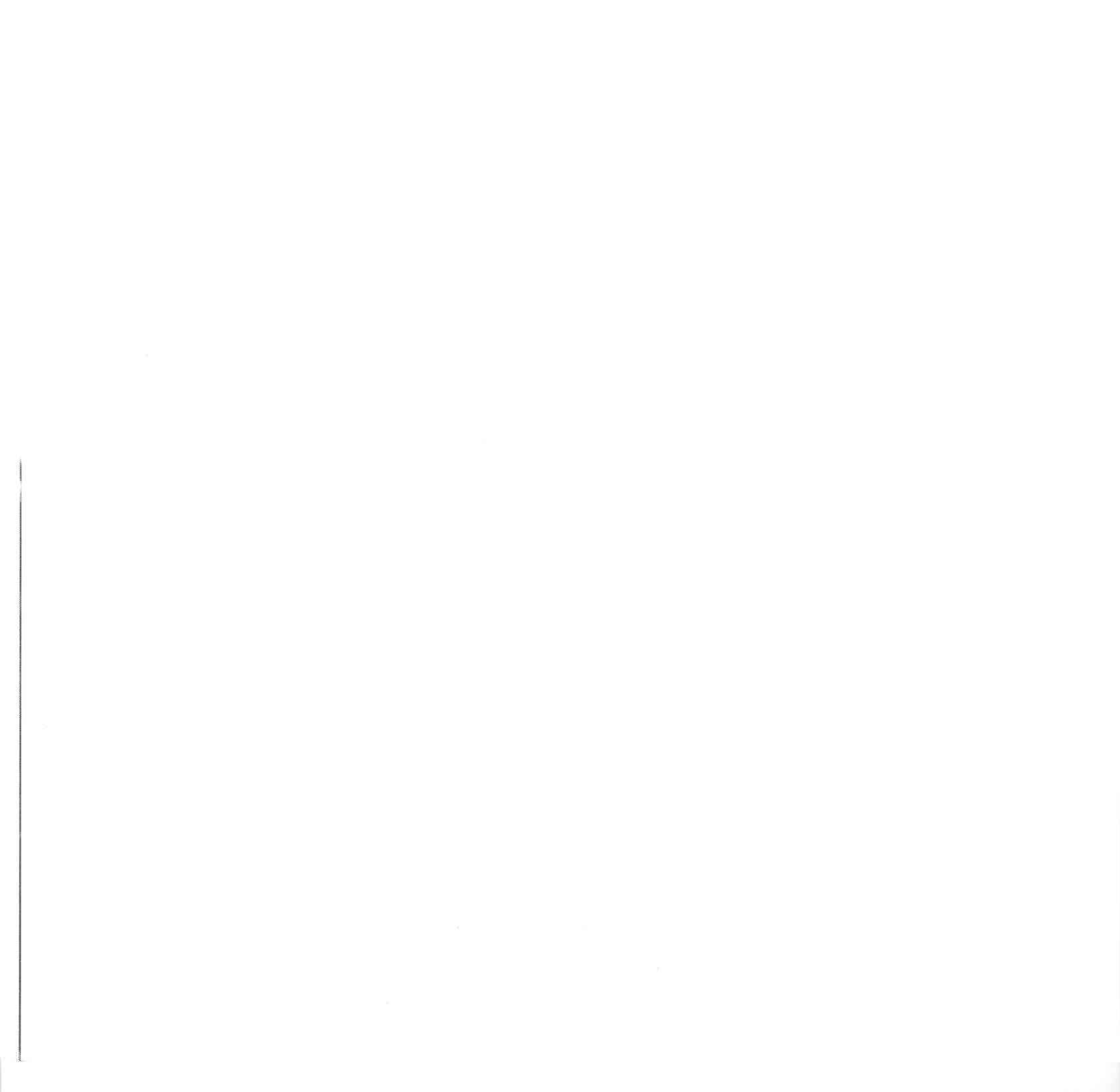

begravingen in de kartuize van herne

Tweehonderd jaar geleden, in april 1783 werd de Kartuize Onze-Lieve-Vrouw-Kapelle te Herne, zoals zovele andere kloosters, door Jozef II afgeschaft. Het grootste gedeelte van de gebouwen werd openbaar verkocht in 1785. Alleen de kloosterkerk en enkele aanpalende gebouwen bleven behouden om te dienen als bijkerk voor de parochiekerk van Herne. De Brabantse Omwenteling en vooral de bezetting van onze gewesten door de Fransen zorgden ervoor dat de kartuizerkerk ook die functie verloor en stilaan in puin viel (1).

De kerkfabriek van Herne verkocht het terrein en de nog overblijvende gebouwen. Vóór 1822 werd de Heer Deltenre, vrederechter van het kanton Herne, eigenaar. Met welk doel deze er door arbeiders grondwerken liet uitvoeren is niet zo duidelijk. Was het alleen maar om het terrein te effenen of was het zijn bedoeling naar vroegere graven te zoeken in de hoop daarin nog kostbare voorwerpen aan te treffen? Vast staat in elk geval dat hij aan de arbeiders een vierde van de waarde van eventuele vondsten had toegezegd. Mogelijk was het ook met het oog op enige financiële vergoeding dat hij aan de intendant van de hertog van Arenberg in een lange brief een uitgebreid relaas geeft van zijn vondsten, in de vaste overtuiging dat zij de hertog zeker zouden interesseren. De inhoud van deze brief (2) is wel belangrijk genoeg om hem in 't kort weer te geven. Hij geeft immers heel wat détails over graven in de Kartuizerkerk.

Er werd, zo schreef de Heer Deltenre op 24 april 1822, binnen de vroegere muren van de Kartuizerkerk een loden kist opgegraven, waarin zich nog een eikehouten kist bevond. Daarin trof men het gebeente aan van een man, waarvan vooral het hoofd nog zeer goed bewaard bleef. De loden kist werd aangetroffen in een in baksteen gemetselde grafkelder, waarvan de muren beschilderd waren met fresco's van Christus, van O.-L.-Vrouw en andere heiligen. Rechts naast deze grafkelder was er een andere, waarin nog wat beenderen lagen. Men vermoedt dat de loden kist, die in deze grafkelder was geplaatst, reeds verwijderd werd door de arbeiders, die de vloertegels van de kerk hebben uitgebroken vóór ik eigenaar werd.

Volgens getuigen, die het zelf nog gezien hebben, lag er vroeger op de grafkelder een grote koperen plaat, die thans gesmolten is. Op die plaat waren op natuurlijke grootte de figuren gegraveerd van een man in krijsuitrusting en van een rijkelijk geklede vrouw. Op de plaat kwam ook een wapenschild voor met daarrond een tekst, waarin de naam van Jan de Bastaard voorkwam, die zou gestorven zijn in maart 1303. Enige historische opzoekingen lieten me echter niet toe deze persoon te identificeren, zodat er voldoende redenen zijn om aan de juistheid van de getuigenverklaringen te twijfelen. Volgens Mr. Wielant, notaris te Galmaarden (3), zou de hertog van Arenberg hem ooit met een zekere belangstelling gesproken hebben

MARGARETA VAN YORK (huidige verblijfplaats onbekend)
uit "3 portraits de la maison de Bourgogne".
RUBRECHT, Brugge, 1910.

over een Jan de Bastaard, die in het klooster van de Kartuziers begraven was. Om deze reden houd ik de kist ter beschikking van de hertogelijke familie en heb ik ze ondergebracht in de woning naast der kerk. Graag echter zouden de arbeiders enige vergoeding ontvangen. Ikzelf wens daarop geen aanspraak te maken.

Aan de voet van het vroegere hoofdaltaar heeft men ook nog een loden kistje opgegraven, dat het hart bevat van Margaretha van York, de weduwe van de Bourgondische hertog Karel de Stoute. Dit hart werd zo vakkundig gebalsemd, dat het uitzonderlijk goed bewaard bleef. Tenslotte vond men ook nog een bronzen medaillon, dat vroeger aangebracht was op het graf van Peter van Luxemburg. De tekst, die daarop voorkomt, heb ik vroeger reeds medegedeeld aan de Heer Parmentier om hem aan U door te geven. Dit medaillon is nu aangebracht tegen de muur van het kapelletje, dat ik samen met de heer Wielant heb laten bouwen ter herinnering aan de vroegere kerk.

Tot zover het relaas van de vrederechter, waaruit blijkt dat anderen vóór hem reeds duchtig in de Kartuizerkerk gegraven hadden en bepaalde zaken hadden weggenomen.

De opgravingen van de Heer Deltenre waren op zichzelf genomen niet zo opzienbarend. Vroeger was het immers heel gewoon dat welstellende personen en weldoeners zich lieten begraven in een parochie- of kloosterkerk. Al naar gelang hun wensen of belangrijkheid werd op hun graf een sobere grafsteen, een gedenkplaat of een groots grafmonument aangebracht. Meermaals gebeurde het ook dat personen uit de hoogste adellijke kringen hun stoffelijke resten op verscheidene plaatsen lieten begraven. Dit alles gebeurde ook in de Kartuize te Herne. Spijtig genoeg is er heel wat materiaal verloren gegaan. Indien de graven nog intact waren geweest, dan had de vrederechter het niet zo moeilijk gehad sommige van zijn vondsten te identificeren. Daarom zullen we dat in zijn plaats doen.

De ooggetuigen hadden wel degelijk gelijk, wanneer ze beweerden dat de loden kist het gebeente van Jan de Bastaard bevatte. Inzake de datum hadden ze zich echter schromelijk vergist, wellicht omdat hij niet meer leesbaar was. Ridder Jan de Bastaard van Edingen, een bastaardzoon van Siger II, heer van Edingen, leefde nog in 1393. Hij was gehuwd met Elizabeth Smuls (of Smols), die op 6 december 1393 overleed. Zij werden allebei in de Kartuizerkerk begraven en op hun graf werd een grote koperen plaat met hun beeltenis en wapenschild aangebracht met het volgende grafschrift:

Hier lecht begraven min heer Jan de Bastart van Edinghen was,
die sterf int jaer ...

Hier lecht begraven mine vrouwe Lisbette Smuls, mins heeren,
her Jans sBastarts van Edinghen, wijf was, die staerf
int jaer ons ... 1393 den sesden dach van december.

Bidt voor de sielen (4)

Het is dus wel degelijk naar deze reeds gesmolten koperen plaat dat de vrederechter verwijst. Meteen is ook duidelijk dat de reeds geopende kist, die vroeger in een grafkelder naast deze van Jan de Bastaard gevonden was, de stoffelijke resten bevatte van zijn echtgenote. Arnold Beeltrisen, de oudste kroniekschrijver, vermeldt ook het graf van dit echtpaar. Aanvankelijk bevond dat zich in het gedeelte voorbehouden aan de leken. Na de verbouwingswerken in de XV^{de} eeuw werd dat het koor van de monniken (5). Jammer genoeg heeft Beeltrisen juist in dat deel van zijn kroniek zijn chronologische optekeningen in de steek gelaten, zodat de overlijdensdatum van Jan de Bastaard onbekend blijft. In het necrologium werden Jan en Elizabeth samen op 6 december ingeschreven. Ze schonken aan de Kartuize een rente van 15 schellingen (6).

Peter II van Luxemburg, heer van Edingen van 1475 tot aan zijn dood op 25 oktober 1482 (7), liet alleen zijn hart voor het hoofdaltaar in de kartuizerkerk begraven en bedekken met een koperen gedenkplaat. Over dit hart schrijft de Heer Deltenre niets. Misschien had hij dat bij een andere gelegenheid reeds gedaan of was het ook reeds verdwenen.

Volgens E. Bois-d'Enghien werd het hele stoffelijk overschot van Peter van Luxemburg in de kerk begraven. Uitgaande van gemeentearchieven van Edingen, verhaalt hij de ontdekking, eveneens in 1822, van diens graf (8). Mogelijk baseerde hij zich ook op brieven van de vrederechter en heeft hij bepaalde zaken verward. Wanneer men zijn verhaal vergelijkt met de originele brief van Deltenre blijkt duidelijk dat hij zich vergist heeft en dat hij het over het graf van Jan de Bastaard heeft.

Dat alleen het hart van Peter II in de Kartuizerkerk begraven werd, wordt tweemaal door de kronieken bevestigd. Arnold Beeltrisen schreef het reeds in zijn genealogie van de heren van Edingen, waarbij hij nochtans verkeerdelijk stelt dat zijn lichaam te Edingen werd begraven (9). Peter II van Luxemburg en zijn vrouw werden immers begraven in de Cisterciënzerabdij van Cercamp in Artesië. Hun oudste dochter liet er een grafmonument in witte marmer oprichten (10). Joannes Ammonius bevestigt in zijn deel der kroniek dat alleen het hart van de gewezen heer van Edingen in de Kartuizerkerk begraven lag. Hij doet dat in zijn lang verhaal

over het bezoek van Peters dochter aan de Kartuize. Zij wilde er in het monniken-
 koor voor haar vader komen bidden, waar ze echter volgens de statuten van de orde
 niet mocht komen (11). Op de plaats waar het hart begraven was, bevond zich een
 koperen gedenkplaat met volgende tekst:

Cy gist le cœur de treshaut et trespuissant seigneur Pierre de Luxembourg,
 comte des comtez susdicts, qui trespassa à Enghien le 25e doctobre lan 1482 (12).

Zijn er van Peter II van Luxemburg geen bijzonder giften aan de Kartuize bekend,
 dan is dat wel het geval voor de derde persoon waarover de vrederechter in zijn brief
 spreekt, nl. Margaretha van York. Deze opmerkelijke figuur verdient wel enige
 toelichting.

Margaretha van York, ook Margaretha van Engeland genoemd, was de zuster van de
 Engelse koning Edward IV en werd in 1468 de derde echtgenote van Karel de Stoute,
 de machtige, maar vermetele hertog van Bourgondië, die in januari 1477 een
 tragische dood vond in de slag van Nancy. Uit hun huwelijk werden geen kinderen
 geboren (13). Als hertogin van Bourgondië beschikte Margaretha van York over een
 aanzienlijk inkomen en ook na de dood van haar echtgenoot genoot ze een niet
 onaanzienlijk weduwegeld. In 1477 kocht ze te Mechelen in de Keizerstraat een
 groot hotel, waaraan ze talrijke veranderingswerken liet uitvoeren door de gekende
 bouwmeester Keldermans (14). Alhoewel dit haar vaste verblijfplaats werd, bleef ze
 nog veel op reis gaan, zoals ze dat ook gewoon geweest was tijdens het leven van
 haar echtgenoot (15). Overal, waar ze kwam, toonde ze een grote belangstelling voor
 het godsdienstig leven. Op vele plaatsen deelde ze met gulle hand geschenken uit of
 zorgde ze voor de bouw van nieuwe kloosters of liefdadige instellingen. Zo b.v.
 zorgde ze voor de vergroting van het hospitaal te Bergen en de bouw van nieuwe
 Clarissenkloosters te Leuven en Mechelen (16). Regelmatig bezocht ze de priorij
 van Bois-Seigneur-Isaac te Ophain en liet er rijkelijke giften achter (17). Zij schonk
 glasramen aan de Sint-Martinuskerk te Aalst, de O.-L.-Vrouwkerk te Dender-
 monde, aan de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk en aan Sint-Romboutskerk te
 Mechelen (18). Ze was aanwezig bij de installatie van de kloostergemeenschap in de
 nieuwe priorij Bethanië te Zoutleeuw (19) en bezocht ook het klooster Bethlehem
 te Herent bij Leuven (20). Soms bemoeide ze zich met het religieuze leven van de
 kloosterlingen, maar dat was in die tijd niet zo ongewoon, omdat er geen scheiding
 was tussen geestelijk en wereldlijk gezag. Zo zorgde ze voor hervormingen bij de
 Dominicanen en de zusters van het groot hospitaal te Leuven (21) en gingen de
 Victorinnen van het klooster Blijdenberg te Mechelen, waar ze ook regelmatig
 kwam, door haar tussenkomst over naar de reguliere kanunnikessen van Sint-
 Augustinus (22).

Reeds zeer vlug had Margaretha van York een zeer grote belangstelling voor de Kartuizerorde. Daarmede zette ze een Bourgondische traditie verder. Haar schoonmoeder, Isabella van Portugal, liet in de pas opgerichte Kartuize van Scheut 4 cellen bouwen in 1458 en later schonk ze nog het nodige geld voor de bouw van een vijfde cel (23). Zij was ook een grote weldoenster van de Kartuizen te Gosnay (Frankrijk) en op het Kiel bij Antwerpen (24). Karel de Stoute zelf liet in 1469 in de Kartuize van Scheut een private bidplaats bouwen. Margaretha van York legde er in 1470 de eerste steen voor 2 nieuwe cellen. Hendrik van Loen was er op dat ogenblik prior (25). Later, bij de oprichting van de nieuwe Kartuize te Leuven door Wouter Waterleet, een vroegere kapelaan van Karel de Stoute, leverde Margaretha van York ook een belangrijke bijdrage. In oktober 1489 legde zij er de eerste steen in het bijzijn van vele vooraanstaanden, zelfs al kon pas in december van datzelfde jaar door haar tussenkomst de toelating van de stad Leuven bekomen worden (26). In 1500 schonk zij het geld voor de bouw van een cel en het onderhoud van de monnik, die ze zou bewonen. Aan weerszijde van de ingang van deze cel werden ex-voto's aan gebracht, die de Doornenkroning en de Geseling van Christus voorstelden. Op een daarvan kwam ook de figuur van Margaretha van York voor (27).

De grootste belangstelling lijkt Margaretha van York toch gehad te hebben voor de Kartuize te Herne, waar in die jaren heel wat merkwaardige persoonlijkheden leefden. In de eerste plaats was dat Laurentius van Muschezele van Aalst (28), de wijze vicarius bij wie velen om raad of vertroosting kwamen en die later in de orde de naam van gelukzalige kreeg (29). Daar waren ook nog Hendrik van Loen, de "vader der vaderen" genoemd, die ze reeds te Scheut had leren kennen (30), Arnold Kaerman (31), Gaspar vander Stoct (32), Jan van Etterbeke (33) en verscheidene gewone monniken.

Een eerste maal kwam Margaretha van York te Herne in het begin van de maand oktober 1473 (34). Van dan af kwam ze er regelmatig, zelfs 3 tot 4 maal per jaar. Soms kwam ze alleen, soms met andere edellieden en éénmaal ook met de Engelse koning. Zij kwam er naartoe om met Laurentius van Muschezele te praten, om hem raad te vragen en om te bidden. Daarbij kwam ze nooit met lege handen. Regelmatig schonk zij geld om goederen en renten te kopen. Eenmaal schonk ze ineens een bedrag van 100 pond Vlaams. Drie tot viermaal per jaar liet zij zeevis, Spaanse of Rijnse wijn en andere versnaperingen afgeven. De kerk en de altaren liet ze voorzien van prachtige altaarklederen en vele andere kerkbenodigdheden. Bij een bezoek in 1474 liet zij de zieke convers, Jan de Boye, in Gent door een geneesheer verzorgen. Ook de ziekelijke Laurentius van Muschezele trachtte ze daartoe te bewegen, maar deze wilde er niet van weten. In 1474 zorgde ze er ook voor dat haar echtgenoot de

goederen van de Kartuize zonder al te veel kosten amortizeerde en steeds nam ze het klooster in bescherming tegen de hoge belastingen, die in die tijd, omwille van de vele oorlogen, ook van de kloosters werden geëist (35).

Omwille van al haar weldaden, uitvoerig in de kronieken en in het necrologium opgetekend, besloten de monniken in 1500 haar te aanzien als stichter van een cel, waarvan de bewoner steeds voor haar zou bidden. Zoals gebruikelijk werd aan deze cel een herdenkingssteen aangebracht, die bewaard wordt in het Museum van de Cercle archéologique d'Enghien (36). Margaretha van York had ook belangstelling voor de litteraire bedrijvigheid in de Kartuize. Zo liet ze door Nicolaus Finet, haar aalmoezenier, een Franse vertaling maken van het werk "Beati Misericordes", geschreven door Geraard Haghen van Breda, die in 1465 te Herne overleed (37).

Margaretha van York stierf te Mechelen op 23 november 1503. Merkwaardig is wel dat Joannes Ammonius even haar weldaden vernoemt, maar helemaal niets schrijft over haar dood en begrafenis, alhoewel hij in de door haar gestichte cel verbleef en aldus geacht werd een bijzondere aandacht voor haar te hebben (38). Zijn Leuvense confrater daarentegen schreef naar aanleiding van haar dood zeer lovend over haar (39).

In haar testament had Margaretha van York bepaald dat haar lichaam zou begraven worden in de kloosterkerk van de Minderbroeders te Mechelen. Het gedeelte van dit klooster, dat in 1497 afgebrand was, had zij grotendeels laten heropbouwen (40). Op haar graf werd een groots grafmonument gebouwd, waarop de hertogin was afgebeeld. Haar grafschrift werd gegraveerd op een koperen plaat (41). Dit grafmonument werd reeds in 1566 tijdens de beeldenstorm vernield en het graf geraakte door latere ophogingen van de kerkvloer geheel vergeten. In 1936 werd het ontdekt door V. Steurs en zijn medewerkers. Het relaas van deze opgravingen vertoont veel gelijkenis met dat van de Hernese vrederechter van 1822. Alleen werd geen loden kist meer aangetroffen, wat er slechts kan op wijzen dat ook dit graf vroeger reeds geopend werd (42).

In overeenstemming met de in de hoogste kringen gegroeide gewoonte werd het stoffelijk overschot van Margaretha van York niet helemaal te Mechelen begraven. Haar ingewanden werden begraven in de Kartuize te Scheut (43) en haar hart, het bijzonderste levensorgaan, voor het hoofdaltaar in de Kartuizerkerk te Herne. Een klein grafschrift werd er op aangebracht met volgende tekst:

Chy gist le cœur de très-haulte, très-exellante et très-puissante princesse, madame Marguerite d'Angleterre, duchesse de Bourgogne, de Brabant, etc., qui trépassa en l'an de Nostre Seigneur MDIII (44).

Het is dit hart, nog zeer goed bewaard in zijn loden schrijn, dat de vrederechter in 1822 ontdekte. Hij schrijft wel niet hoe hij dit hart kon identificeren, maar er zullen wel voldoende aanwijzingen geweest zijn om niet te twifelen, zelfs al zijn er dan bronnen, die beweren dat het later naar de berg Sinai overgebracht werd (45).

Uiteindelijk blijft nog de onbeantwoorde vraag wat de vrederechter met zijn vondsten gedaan heeft, waarvoor de hertog van Arenberg niet de verhoopde belangstelling scheen te hebben. Ook blijkt de vraag of hij nog andere vondsten deed, die hij niet het vermelden waard vond in zijn brief aan de intendant van de hertog. Nog verscheidene andere personen werden immers in de Kartuize begraven, waarvan enkele ook in de kerk. Reeds in 1315 kregen de monniken van Herne daartoe de vereiste toelating (46).

Een der eersten wellicht, die in de Kartuizerkerk begraven werd, was Jan Strubolle, priester, die in zijn testament, opgesteld op 26 januari 1328 (N.S.), de wens uitdrukte begraven te worden voor het beeld en het altaar van Onze-Lieve-Vrouw (47). Ook Jan Rosseil koos in zijn testament van 16 april 1330 zijn begrafenis in de Kartuize (48). Hij overleed nog hetzelfde jaar (49). In 1340 volgde Egidius Ribbel hun voorbeeld. In zijn testament, opgesteld op 4 januari 1340 (N.S.), drukte hij de wens uit begraven te worden voor het altaar van Sint-Nicolaas (50). Gedurende verscheidene jaren trad hij op als notaris ten behoeve van de Kartuizers (51). Hij leefde nog tot ongeveer 1350. In het necrologium staat hij ingeschreven op 27 augustus (52). Nog in hetzelfde jaar 1340 deed Siger van Breedijcke dezelfde wens zonder echter preciese aanduiding van de plaats van zijn graf (53).

In zijn testament van 19 oktober 1345 schonk Walter Chusen, pastoor van Sint-Pieters-Kapelle, 11 bunder land aan de Kartuize en koos als laatste rustplaats de kapittelzaal van het klooster. Tevens vroeg hij zijn graf met een grote grafsteen te bedekken (54). Dit testament liet hij nadien nog tweemaal veranderen ten voordele van de Kartuizers (55). Hij stierf op 22 mei 1353 (56). In 1356 overleed ridder Jan Struve, alias van Cortenbeke, die reeds voorkomt in een oorkonde van 1321 (57). Zijn vele giften kregen een speciale vermelding in het necrologium (58). Hij werd begraven in de kerk, waar Arnold Beeltrisen zijn graf nog zag (59). Een gelijkaardig geval was dat van een ander edelman, Willem van Reigersvliet, heer van Viane, wiens giften eveneens een bijzondere vermelding in het necrologium kregen (60). Na zijn dood in 1373 liet hij zich in de Kartuize begraven en ook zijn graf heeft Beeltrisen nog gezien. Hij zegt echter niet op welke plaats (61). Samen met zijn echtgenote staat hij in het necrologium ingeschreven op 10 oktober (62). Jan Lulle liet zijn testament opstellen in de Kartuize zelf op 5 mei 1374 en liet daarbij optekenen hoe zwaar de kaarsen moesten zijn voor zijn begrafenis in de Kartuize

(63). Wellicht nog in de XIV^{de} eeuw werd Margaretha, de vrouw van Simon van Gistel, in het klein pand van het klooster begraven. Dit wordt alleen vermeld in het necrologium, waarin ze ingeschreven werd op 9 mei (64). E. Bois-D'Enghien vermeldt ook de grafsteen van Jan, kastelein van Berghes, die op 30 september 1380 overleed, en van diens echtgenote, Sibilla van Gavere, vrouwe van Gages, die overleed op 23 mei 1394. Hij zegt echter niet in welk deel van het klooster deze grafzerk voorkwam en in de kronieken komen deze personen niet voor (65). Ok ridder Geraard, de broer van Jan de Bastaard, die te Gent stierf op 18 juli 1381, zou bij de Kartuziers begraven zijn (66), maar ook over deze werden geen verdere gegevens gevonden.

Een bijzonder geval was dat van ridder Raas van Vloerbeke. Hij was gehuwd met Margaretha van Hove en had een zoon gehad. Op latere leeftijd ging het paar uit elkaar. Zijn vrouw werd begijn en hijzelf convers te Herne. Hij overleed op 24 oktober 1408, maar werd niet gewoon bij de andere conversen begraven, maar in de kerk, waar ook zijn vrouw werd bijgezet, die op 23 oktober 1429 stierf. Bruno Pede, de kroniekschrijver van de 18de eeuw beschrijft in het kort hun graf en geeft de tekste van de grafschriften (67).

Voor de verdere XV^{de} eeuw zijn er niet zo veel gegevens meer te vinden. De belangrijkste weldoener, die nog bij de Kartuziers te Herne begraven werd, was Gillis Joes, alias Vanden Bossche, architect van Sint-Gudele te Brussel. Als architect en raadgever had hij gedurende ongeveer 40 jaar een belangrijk aandeel in de verbouwingen te Herne. Ook in de kartuize te Scheut deed hij hetzelfde. Aan het klooster te Herne schonk hij bovendien heel wat witte steen, verscheidene glasramen, schilderijen en stenen beelden, die in het necrologium speciaal vernoemd worden. Ook op doorreis zijnde Kartuziers ontving hij gastvrij in zijn woning te Brussel. Hij overleed op 10 februari 1460 en werd in de Kartuize te Herne in de sacristie begraven (68).

Tenslotte zijn er nog Yolanda van Steenhout, die in 1472 begraven werd in de kapel van Sint-Ursula (69) en de heer van Oetkerke, die in 1488 voor het altaar van O.-L.-Vrouw begraven werd (70). Beide waren weldoeners van het klooster.

Of er in latere tijden nog andere personen dan Margaratha van York in de Kartuize te Herne begraven werden, is bij gebrek aan aanwijzingen in de kronieken niet te achterhalen.

- (1) E. VAN CAUWENBERGHS, *De l'établissement d'une succursale dans l'église des Chartreux à Hérinnes*, in *Annales du Cercle archéologique d'Enghien*, dl. III, 1887, p. 206-213. - H. Temperman, *Les derniers jours de la Chartreuse d'Hérinnes. Contributions à l'histoire de ce couvent*, in Idem, dl. XIV, 1965, p. 101-124.
- (2) EDINGEN, *Archief van Arenberg*, Corr. P.L. 288.
- (3) Petrus Josephus Wielant was notaris te Galmaarden van 1802 tot 1834 en te Herne van 1834 tot 1846. Mogelijk zijn vader, of alleszins een verwante, kocht in 1785 het gastenkwartier van de Kartuize (Algemeen Rijksarchief Brussel, *Kerkelijke Archieven van Brabant*, 14216).
- (4) R. GOFFIN, *Généalogies Enghiennoises. Livre I. La maison d'Enghien* (Recueil III des Tablettes du Hainaut), Grandmetz, s.d. (1966), p. 62-63.
- (5) E. LAMALLE, *Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Hérinnes - lez-Enghien...*, Leuven, 1932, p. 30: Obitus domini Joannis Bastardi de Angia et uxoris eius, quorum sarcophagia visebantur in choro laicorum, nunc vero monachorum. - In het originele handschrift staat: ... quorum sarcophagus visebatur... (in het enkelvoud).
- (6) A.R.B., K.A.B., 14206 ter, 6 december: Obitus domini Joannis Bastardi de Angia et Elizabethae Smols, uxoris eius, qui dederunt XV solidos Turonenses perpetui redditus.
- (7) Dus niet 1442, zoals Deltenre schreef.
- (8) E. BOIS-D'ENGHIEN, *Epitaphier du pays d'Enghien*, in *Annales du Cercle archéologique d'Enghien*, dl. VII, 1913, p. 457.
- (9) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 3: ... Obiit Angie, ibidem et corpore sepultus est, sed cor eius huc delatum est et sepultum ante summum altare.
- (10) EDINGEN, *Archief van Arenberg*, ongeklasseerd stuk.
- (11) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 154-155.
- (12) E. BOIS-D'ENGHIEN, *o.c.*, p. 457.
- (13) Zoals bekend had Karel de Stoute slechts een dochter uit zijn tweede huwelijk, Maria van Bourgondië. Ze was slechts enkele jaren jonger dan haar stiefmoeder.
- (14) L. GALESLOOT, *Marguerite d'York, duchesse-douarière de Bourgogne (1468-1503)*, in *Annales de la Société d'Emulation... de la Flandre*, dl. XXX, 1879, p. 199 en 206.
- (15) Cfr. H. VANDER LINDEN, *Itinéraires de Charles, duc de Bourgogne, Marguerite d'York et Marie de Bourgogne (1467-1477)*, Brussel, 1936.
- (16) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 217, 222 en 233.
- (17) J. VANDER BORGHT, *Prieuré Bois-Seigneur-Isaac à Ophain-Bois-Seigneur-Isaac*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Vol. 4, Luik, 1970, p. 1053.
- (18) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 237-238.
- (19) E. PERSOONS, *Prieuré de Béthanie à Leau*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Vol. 5, Luik, 1971, p. 1203.
- (20) E. PERSOONS, *Prieuré de Bethléem à Herent*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Vol. 4, Luik, 1970, p. 1081.
- (21) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 230.

- (22) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 231. - E. PERSOONS, *Prieuré de Groenendael à Hoeilaart*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Vol. 4, Luik, 1970, p. 1081.
- (23) M. SOENEN, *Chartreuse de Scheut à Anderlecht*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Vol. 6, Luik, 1972, p. 1401.
- (24) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 69.
- (25) M. SOENEN, *o.c.*, p. 1400-1401.
- (26) H. DELVAUX, *Chartreuse de Louvain*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Vol. 6, Luik, 1972, p. 1466-1467.
- (27) E. REUSENS, *Chronique de la Chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1498 jusqu'à l'année 1525*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, dl. XIV, 1877, p. 238 en 258. Een uitvoerige beschrijving van deze halfverheven beeldhouwwerken vindt men in K.B., ms. 3856 (4051-68), f° 63 en een beschrijving van wat er in 1879 nog van overbleef, geeft L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 239-242, die tevens de bijhorende tekst publiceerde op p. 322-323.
- (28) Laurentius van Muschele, geprofest te Herne, was prior van 1437 tot 1445 en daarna vicarius tot aan zijn dood op 3 december 1477.
- (29) F. KIEKENS, *Deux Chartreux d'Alost honorés dans leur ordre du titre de bienheureux*, in *Précis historiques*, dl. XXII, 1873, p. 394-400.
- (30) Hendrik van Loen, oud-rector van de Leuvense Universiteit, geprofest te Herne in 1442, was prior te Herne van 1445 tot 1456, daarna rector en prior te Scheut van 1456 tot 1475, vervolgens vicarius te Herne van 1477 tot aan zijn dood op 3 februari 1481.
- (31) Arnold Kaerman, geprofest te Herne in 1449, was prior te Herne van 1456 tot aan zijn dood op 12 februari 1481.
- (32) Gaspar vander Stoet, geprofest te Herne in 1444, monnik te Scheut van 1456 tot 1470, was prior te Herne van 1482 tot 1495.
- (33) Jan van Etterbeke, geprofest te Herne in 1473, was er prior van 1482 tot 1495.
- (34) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 73.
- (35) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 73-74, 197-198 en 231-232.
- (36) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 232 publiceert de tekst van dit opschrift.
- (37) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 256. Dit met prachtige miniaturen verluchte handschrift wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek, handschrift 9296 (2231).
- (38) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 232.
- (39) K.B., ms. 3856 (4051-68), f° 63.
- (40) R. TAMBUYSER, *Margarethe van York en Mechelen*, in *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheid, Letteren en Kunst van Mechelen*, dl. LVI, 1952, p. 217.
- (41) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 320-321.
- (42) Volgens V. STEURS, *o.c.*, p. 116, werd Margaretha van York niet in een loden kist begraven, omdat dit niet strookte met de "vrome nederigheid" waarmee ze wenste begraven te worden, zelfs al had hij bronnen die dit bevestigden.

- (43) Dit bewijst dat haar lichaam gebalsemd werd.
- (44) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 324-325. - Ook Margaretha van Oostenrijk werd in 1538 op 3 plaatsen begraven : haar lichaam in de Sint-Niklaaskerk te Bourg-en-Bresse, haar ingewanden in de Sint-Pieter en Pauluskerk te Mechelen en haar hart bij de Annonciaden te Brugge. Cfr. G. VAN CASTER, *Histoire des rues de Malines et de leurs monuments*, Mechelen, 1882, p. 310.
- (45) L. GALESLOOT, *o.c.*, p. 328.
- (46) E. LAMALLE, *o.c.*, 177-178.
- (47) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 25. - K.B., ms. 3862 (18202), f° 59v^o.
- (48) K.B., ms. 3862 (18202), f° 27v^o.
- (49) Zijn weduwe wordt genoemd in een akte van 12 januari 1331 (N.S.) (k.B., ms. 3862 (18202), f° 28).
- (50) K.B., ms. 3862 (18202), f° 39v^o.
- (51) K.B., ms. 3862 (18202), f° 19, f° 55-56 en f° 56v^o-57v^o.
- (52) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 27. - A.R.B., *K.A.B.*, 14206ter, 27 augustus.
- (53) K.B., ms. 3862 (18202), f° 47-47v^o.
- (54) K.B., ms. 3862 (18202), f° 55v^o-56.
- (55) K.B., ms. 3862 (18202), f° 57.
- (56) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 29.
- (57) K.B., ms. 3862 (18202), f° 20-21.
- (58) A.R.B., *K.A.B.*, 14206ter, f° 34.
- (59) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 29.
- (60) A.R.B., *K.A.B.*, f° 34. Cfr. E. LAMALLE, *o.c.*, p. 228-229.
- (61) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 33.
- (62) A.R.B., *K.A.B.*, 14206ter, 10 oktober.
- (63) K.B., ms. 3862 (18202), f° 54v^o.
- (64) A.B.R., *K.A.B.*, 14206ter, f° 61.
- (65) E. BOIS-D'ENGHIEN, *o.c.*, p. 457.
- (66) R. GOFFIN, *o.c.*, p. 63.
- (67) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 40-41.
- (68) A.R.B., *K.A.B.*, 14206ter, f° 33. - E. LAMALLE, *o.c.*, p. 62 en 227.
- (69) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 71.
- (70) E. LAMALLE, *o.c.*, p. 90.